

A FŐVÁROS ÉS KÖRZETÉNEK ÉPÍTŐ- ÉS ÉPÍTŐANYAGIPARI NYERSANYAG- ELLÁTOTTSÁGI HELYZETE ÉS KÉRDÉSEI

x x
Badinszky Péter-Puzder Tamás

Bevezető

Budapest építő- és építőanyagipari nyersanyagellátottsága mindenkor kiemelkedő jelentőségű és meghatározó volt az egész ország viszonylatában. E vezető szerep az utóbbi évtizedekben dinamikusan fejlődött agglomerációs övezet következtében tovább fokozódott. Kezdetben a főváros, majd annak közvetlen környezetéből is egyre jobban kiszorult az építőanyagbányászat. A kiesett kapacitások pótlására a kedvező földtani adottságú területek megszerzése fokozott nehézségekbe ütközik. Ez részben a környezet-, részben a víz- és termőföld védelmi okokra vezethető vissza.

A főváros szűkebb környezetében a földtani-földrajzi adottságokból adódóan viszonylag bő választékban áll rendelkezésre az építőanyag. Ezen ásványvagyon kiaknázásánál meghatározó szerep jutott az építéshelyekre rövid idő alatt és olcsón eljuttatható termékeknek. A fokozódó építési tevékenység - néhány különleges nyersanyagfajta kivételével - sokáig elsősorban a fővároshoz csatlakozó bányászati lehetőségekre támaszkodott. A közeli lelőhelyek igénybevételének gazdaságos-

x/ Földmérő - és Talajvizsgáló Vállalat

sága következtében az egyes nyersanyagfajták minőségi adottságait csak másod-harmadlagosan vették figyelembe. /Gondoljunk csak az épületfenntartó iparág jelenlegi problémáira./

A helyi ásványvagyon hasznosítása a maximumát a felszabadulás után érte el. 1970 körül azonban már fokozottan kezdett jelentkezni az ásványvagyon kimerülés, a környezet, a víz, a táj és a termőföld fokozott védelme. Rohamosan kiszorult a fővárosból és környékéről az építőanyagbányászat, mely ma már csak néhány üzem pár éves készletháttérére szűkült le.

Az iparágak nyersanyagellátottsági helyzete

Fővárosunk építőanyag felhasználásában legnagyobb volumenű a homokos kavics. Ez éves szinten kb. 3,5 millió m³ ásványvagyon igénybevételezt jelenti, amelynek döntő többsége a fővárostól egyre távolabbi lelőhelyekről származik. A betonadalékanyag ellátásban meghatározó szerepű a Duna hordaléka. A folyami kavics kedvező kitermelése, mederből történő kotrása hosszú időn át biztosította és részben még ma is kielégíti a szükségleteket, amelyhez az olcsó vízi szállítás is párosul. A kavicsipar térszerkezetét az alábbi főbb szempontok határozták, illetve határozzák meg:

- A Duna hordalékának utánpótlódása éves szinten kb. 6-800 ezer m³, amelynek nagy része Bratislava térségében kitermelésre kerül.

- Jelenleg a folyamszabályozás és a vízmű védterületek miatt csak a Visegrád feletti Duna-szakasz vehető igénybe meder-
kotrásra.
- Még a mai napig sem tisztázódott véglegesen a vízlépcső-
rendszer építésének nyersanyagbányászati hatásrendszere.
- A FOKA 1981-ben megkezdte a Pilismaróti öblözet 62 millió
 m^3 -es kavicsvagyonának kiaknázását. Az elmúlt évben közel
1 millió m^3 volt a termelés, melynek többszörösére való fel-
futása várható a közeli években, az igények függvényében.
- A Pilismarót és Gönyü között a Duna medréből kotorható ás-
ványvagyon mennyisége mindössze 8 millió m^3 -re becsülhető.
- A G-N vízlépcsőrendszer kiépítésével elárasztásra kerülő
kavics mennyisége meghaladja a 400 millió m^3 -t, mely zömé-
ben a Rajka-Dunakiliti víztárolótérben helyezkedik el.
- Budapest ellátásában korábban nagy szerepet játszó csepeli
bánya felhagyása megkezdődött, a térségben pedig a közeljö-
vőben valószínűleg új nagyüzem nem telepíthető.
- A közeljövőben a kavics árának további növekedésével kell
számolni, melyet döntően a szállítási árak növekedése okoz.

Az előbb elmondottak alapján megállapítható, hogy:

- Budapest betonadalékanyag ellátásában továbbra is meghatá-
rozó a FOKA termelése és gazdaságos - folyami - szállítása.
- A fővárosi nagyfogyasztók részére mintegy 2,3 millió m^3 ka-
vics kirakása az összfelhasználás kb. 65 %-át jelenti.

- A Kavicsbánya Vállalat részesedése kb. 10 % /300 ezer m^3 /, míg a rugalmas termelő szövetkezetek 900 ezer m^3 termelése kb. 25 %-os részesedést jelent.
- A KBV főváros környéki üzemei Budapesttól délre helyezkednek el, fő terítési körzetük az Alföldre esik.

Az ásványvagyon és a termőföld együttes védelme érdekében az elmúlt évben kidolgozásra került a földtakarékos kavicsbányászat feltételrendszere, elsőként Pest-megyére irányuló átfogó vizsgálattal. A felmérés célja a különböző okok miatt beszüntetett, vagy a nem megfelelő műszaki színvonalú termelőhelyeken a visszamaradt, illetve a visszamaradó ásványvagyon és annak kiaknázási lehetőségeinek felmérése. A felmérés alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a mezőgazdasági és egyéb helyi termelő szervek fajlagos területfelhasználása közel négyszerese az állami vállalatoknak. Ez részben a rablógazdálkodásszerű termelésből és az alacsony műszaki színvonalból adódik. A vizsgálat során az utánkotrással lefejtethető kavics 19 bányában összesen 11,5 millió m^3 . Ez a mennyiség Budapest betonadalékanyag ellátását önmagában kb. 3 évre fedezné.

Budapest jelenlegi és perspektívikus kötőanyagipari nyersanyag ellátottsága megfelelő. A döntően Vác környéki nyersanyagbázison a készletháttér biztosított. A kedvezően kitermelhető mészkőkészletek arányát jelentősen javította az ÉSZAKKŐ-től átvett keszegi bánya.

A budapesti nagy cementfelhasználók - betonelem és transzport-betongyárak - évente kb. 750-800 ezer tonna öm-

lesztett cementet használnak fel, zömében a váci gyár termékét. A felhasznált cement önköltségét jelentősen megemeli a szállítás, mely Vác-Budapest viszonylatban közúton történik. Ez négy-ötszörös szállítási költséget jelent a vízi vagy vasúti szállításhoz képest.

A kis és magánfelhasználók éves szinten kb. 2-300 ezer tonna zsákolt cementet használnak fel Budapesten és az agglomerációs övezetben. Ezen termékmennyiség készletháttere a váci nyersanyagbázis, valamint a vidéki és az import cement. A fennmaradó kisebb mennyiséget - mely részben speciális cement - az ország többi gyára fedezi a termelési és szállítási kapacitás függvényében. Budapest távlati kötőanyagipari ellátását biztosíthatja a Lábatlan térségében elképzelt új cementgyár is.

A kőbányaipart sújtotta legjobban a Budapestről kitelepített bányászati tevékenység. Korábban a Budai-hegység és közvetlen környezetére alapozott termelés volt a fővárosi építkezések alapja. Ma már mintegy 50 km-es körzetben korszerű, nagykapacitású üzem nincs. Részben a kavics minőségének fokozatos romlásával egyre nagyobb szükség van és lesz a különböző zúzottkő frakciók alkalmazására. Jelenleg Budapestre és környékére beszállított zúzottkő mennyisége kb. 7-800 ezer tonna. A nyersanyag alkalmazása esetenként még ma is epizódikus. Az anyagi és minőségi jellemzők mellett szerepet játszik az adott időpontban rendelkezésre álló nyersanyag, függetlenül a szállítási távolságtól.

Budapest és környékének zúzottkő ellátásában a szobi és nógrádkövesdi üzem vállalja a legnagyobb részt. Jelentős a balatonfelvidéki zúzottkő igénybevétele és alkalmi beszállítások történnek Recskről, Komlóról, Tarcáról és Tállyáról is. A földtani adottságok miatt kizárólag a hegyvidékre szorítkozó kőbányászat bányatelepítései és azok üzemeltetése gyakran ütközik a környezet és tájvédelmi érdekekkel.

A durvakerámiaipar is fokozatosan elvesztette hagyományos, több évezredes nyersanyagbázisát. Az óbudai téglagyárak leálltak, egyedül a csillaghegyi üzemel. A kőbányai gyárak nyersanyagbázisai is beszűkültek, készletellátottságuk 10-15 év. Átmenetileg a gyárak elavulásáig még megoldható a nyersanyagellátás a költséges szállítással, a fővárostól távolabbi előfordulásokról /pl. Órbottyán/, de ez hosszútávon gazdaságtalan.

A főváros ellátását nagyrészt biztosító két vállalat az Épületkerámia és a Budai TCSV össztermelése éves szinten 700 ezer m³ körül ingadozik, mely mintegy 400 millió kmte-nek felel meg. Az igények kielégítésére gyakorlatilag az ország összes jelentősebb üzeméből - Bátaszék, Órbottyán, Tata, Mezőtúr, Mátraderecske - epizódikus beszállítás történik. Az amúgy is dotált téglagyártás mellett a szállítási költségek igen jelentős többletkiadásokat jelentenek a népgazdaság számára.

Az elmúlt időszakban - s még a jövőben is - jelentős erőfeszítéseket kellett, illetve még kell tenni az új nyers-

anyagbázisok biztosítására. Az Észak-Budai területen megoldottnak tekinthető a solymári téglagyárak készlet ellátottsága. A Dél-Budai körzetben az érdi és százhalombattai gyár elavult, nyersanyagellátottsága gyenge. A törökbálinti téglagyár a mennyiségi igényeket kielégíteni nem képes. A durvakerámiaipari új kutatások Tordas-Gyúró térségében mutatnak kedvező eredményeket. A kőbányai üzemek pótlására tervezett Kelet-Pesti téglagyár nyersanyagbázisa több előkészítő kutatás után Rákoskert-Ecsér térségében realizálódhat, amennyiben városképi - új repülőtér - okok nem zárják ki a bánya és gyártelepítést. Várhatóan további jelentős költségkihatású kutatások szükségesek a realizálható eredmények eléréséhez.

Az építőanyagbányászat perspektívái, környezetvédelmi kérdései

Az építőipar ásványi nyersanyagellátásának biztosításában már jelenleg is - a jövőben pedig még fokozottabb mértékben - az építéshelyi anyagárak meghatározó szerepe érvényesül. Mivel ezen anyagárakat rendszerint nem a nyersanyagár, hanem a jelentősebb /és energiaigényes/ szállítási költségek határozzák meg, ezért a felhasználói helyekhez közelebbi gyengébb minőségű nyersanyagok előnyt élvezhetnek a jobb minőségű, de távolabbi lelőhelyekkel szemben. Ásványi nyersanyagvagyonunk hatékony hasznosítását minisztertanácsi határozat írja elő. Potenciális földtani adottságaink elvi lehetőséget biztosítanak a körzeti építőipari nyersanyagellátásra, ezért parancsoló-

an szükséges az adottságok népgazdasági szinten optimális kiaknázása. A nyersanyagellőhelyek igénybevételét számos olyan tényező /terület megszerzés, vízbányászat, természet-környezetvédelem, településfejlesztés, stb./ korlátozza, amelyek következtében az építőanyagbányászat gyakran lehetetlenné, vagy másod-harmadlagos kérdéssé válik. Korlátozódó építőanyagkutatási és bányászati lehetőségeink ellenére is mindenképpen biztosítani kell a legjelentősebb építési körzet egyre égetőbb nyersanyagellátását. Ezt indokolják

- az idő-, költség- és energia megtakarítási szempontok,
- az építőanyagbányászatnak a főváros körzetéhez kapcsolódó potenciális előnyei,
- a foglalkoztatottsági szempontok,
- a bányászati meddő többcélú hasznosítása,
- a törmelék és hulladék befogadóterek létesülése,
- a több célra hasznosítható vízfelületek létrehozása,
- a pihenési funkciójú utóhasznosítás perspektívái, stb.

A főváros és annak körzetében egyre nagyobb gondot okoz a tömegesen képződő ipari és háztartási hulladék, törmelék, szennyvíziszap és egyéb /néhol mérgező/ anyagok elhelyezése, amely terület igénybevételi, környezetszennyezési és ásványvagyonvédelmi problémák hordozója.

Napjaink regionális és körzeti település, illetve tájrendezési tervezési gyakorlatában általában a meglévő bányászati adottságok kerülnek figyelembevételre. A gyakran előforduló bánya felhagyásokkal kapcsolatban szükséges hangsú-

lyoznunk, hogy ez még önmagában nem jelenti a nyersanyagkészletek kimerülését. Számos bányauzem pillanatnyi gazdasági okok következtében állt le, de ezek rendszerint további bányaművelési perspektívákkal rendelkeznek. Az ilyen esetekben körültekintően kell eljárni, mivel a terület törmelékkel történő feltöltése, vagy rekultivációja az ásványvagyon további művelését gazdaságtalanná vagy lehetetlenné teheti.

A regionális és a körzeti településfejlesztési, település, terep és tájrendezési tervezéseknél - a geotechnikai és vízbeszerzési adottságok mellett - célszerű lenne az építőanyagbányászati lehetőségeket is figyelembe venni. Az ilyen irányú ásványvagyon perspektívák, azaz a reménybeli készleteknek prognózis szintű felmérése folyamatban van. A perspektivikus nyersanyagelőfordulások egy részén a bányatörvény alapján építési- és területfelhasználási korlátozó intézkedések történtek.

A főváros távlati építőanyagipari ásványi nyersanyagellátásának gazdaságföldtani variánsa tehát a távolabbi - elsősorban Budapest környéki - lelőhelyek igénybevételét jelenti, amelyekről a modern technológiák révén a korábbinál lényegesen korszerűbb és jobb minőségű termékek előállítása valósul meg.

A népgazdaság érdekei alapján fokozott összhangot kell teremteni az ásványvagyonvédelem, bányászati tevékenység és a környezet, illetve tájvédelmi szempontok között.

SITUATION AND PROBLEMS OF THE BUILDING- AND BUILDING
MATERIAL- INDUSTRIAL RAW MATERIAL SUPPLY OF THE
CAPITAL AND ITS ENVIRONMENT

Péter Badinszky - Tamás Ruzder

The building- and building material-industrial raw material supply of Budapest is in itself, taking the mass of the material 8-12 million tons/year/ into consideration of an enormous importance. In the environment of the capital because of the geological conditions we have a great choice of the treasury of minerals, the utilization of which is always more hindered by the demand system of the greater protection of the environment, water and fertile soil. Because of this the raw material mining previously of more million tons was eliminated almost totally from Budapest and so the necessary minerals can be assured from always a greater distance with considerably increasing transporting costs.

The formation of the optimal solution for the people's economy requires that with the regional and areal settlement developing and landscape regulating projectings the building material mining possibilities should be taken into consideration too. We stress this because the majority of the round 100 mines which seem to be abandoned in the agglomeration area is not functioning at the moment only because of economical reasons but the great part of these has further perspectives. Concerning the future fate of these mines we have to go on in a circumspective way because the upfilling with wastes and detritus of these areas or the recultivation can hinder the further mining exploitation of the mineral treasury at that site.

ВОПРОСЫ И СОСТОЯНИЕ СНАБЖЕННОСТИ СЫРЬЕМ ДЛЯ СТРОИТЕЛЬСТВА И ПРОМЫШЛЕННОСТИ СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ В РАЙОНЕ СТОЛИЦЫ

.Петер БАДИНСКИ - Тамаш ПУЗДЕР

Снабженность Будапешта сырьем для строительства и промышленности строительных материалов само по себе является - считая массу материала /8-12 миллион тонн/год/ - чрезвычайно важным.

Благодаря геологическим условиям минеральные запасы в районе столицы стоят в распоряжении в широком выборе, однако использованию которых все больше и больше препятствует система требований по усиленной защите окружающей среды, воды и пахотных земель. Поэтому из Будапешта почти полностью вытеснили разработку нескольких миллион тонн сырья и таким образом необходимые минеральные запасы можно обеспечить только с более дальних территорий и со значительно повышающимися транспортными расходами.

Принятие решений, оптимальных для народного хозяйства, требует учесть как при проектировании регионального и районного развития поселений, так и при проектировании благоустройства ландшафта также и возможности добычи стройматериала. Подчеркиваем это также и потому, что в аггломерационной зоне из кажущихся заброшенными 100 шахт большинство не работает ввиду только моментальных экономических причин, но большая часть их располагает дальнейшими перспективами добычи. В отношении дальнейшей судьбы этих карьеров следует действовать с осмотрительностью, так как заполнение этих районов мусором-обломками, или же их рекультивация может сорвать дальнейшую добычу находящегося там минерального запаса.

